

ROZPADY KOHABITACÍ, ROZVODY MANŽELSTVÍ: JINÉ A/NEBO STEJNÉ SOCIÁLNÍ FENOMÉNY?¹ /

MARTA VOHLÍDALOVÁ, HANA MAŘÍKOVÁ

The Break-up of Unmarried Cohabitations and Marital Divorce: The Same or Different Social Phenomena?

Abstract: Data on divorces are gathered by the Czech Statistical Office and thus widely accessible and well known, but much less information is available about the stability of unmarried cohabitations. This paper focuses on the differences between marriage and unmarried cohabitations in terms of their stability. The authors study the impact of various factors on the stability of marriages and unmarried cohabitations taking into account the different socio-demographic indicators. To explain this phenomenon they use various theoretical approaches emphasizing different factors of partnership instability (from socializing factors to premarital cohabitation, values, education and gender, to factors based on the theory of rational choice). The analysis identified factors that operate in the same manner within both marriages and unmarried cohabitations (e.g. children in the partnership, experience with the previous partnership break-ups) as well as factors that play a different role in the stability of marriages and unmarried cohabitations (e.g. education, duration of partnership, generation). The paper is based on quantitative data from the survey 'Life-course 2010', which included 4010 respondents. The authors used the event history approach in their analysis which enabled them to track the dependences of the variables in time.

Keywords: unmarried cohabitation, marriage, divorce, partnership instability

Česká republika se v současné době se svou úhrnnou rozvodovostí v hodnotě 47 % (ČSÚ 2010) řadí (nejen) v evropském měřítku mezi země s nejvyšší úrovní rozvodovosti. Vzhledem ke stále rostoucí oblíbenosti kohabitací zejména mezi mladými lidmi a rozvedenými (Černá 2005) a také s ohledem na to, že kohabitanace představují ve srovnání s manželstvím méně stabilní formu soužití (Seltzer 2000), však můžeme očekávat, že podíl dlouhodobých partnerských vztahů, které končí neúspěchem, je daleko vyšší, než ukazují oficiální statistiky rozvodovosti.

Kohabitanace dvou dospělých osob různého pohlaví² vytvářejí ve společnostech našeho kulturního okruhu alternativu k dosavadní převažující formě heterosexuálního soužití (tj. k manželství), ale i ke stavu „svobodný/svobodná“ (Liebroer, Dourleijn 2006: 203). Rozšíření kohabitace jako formy partnerského soužití je v obecné rovině spojováno se sociálními a kulturními změnami druhé poloviny 20. století – se změnami hodnotového systému společnosti (Inglehart 1977), stejně tak jako s technologickými změnami v kontracepci a změnami vedoucími k celkové emancipaci žen ve společnosti (Scanzoni, Scanzoni 1988, Možný, Rabušic 1992).

Ze srovnávání manželství a nesezdaných soužití vyplývá, že některé jejich charakteristiky jsou stejné nebo velice podobné, v jiných se od sebe naopak odlišují. Je-li kohabitanace chápána jako moderní alternativa manželství (Rabušic 1996), pak je to z toho důvodu, že obdobně jako manželství poskytuje lidem určitou míru intimity a prostor pro utváření osobní identity (Giddens 1992, Singly 1999).

Formálně tyto dvě sobě blízké a zároveň specifické formy soužití od sebe odlišuje různá míra úřední „evidovatelnosti“ vyplývající z faktu, že nedochází k formálnímu uzavření sňatku. Vzhledem k tomu, že počet kohabituujících bývá ve

statistických šetřeních silně podhodnocen, protože kohabituující lidé často nemívají shodné trvalé bydliště (Palonciová 2002), stávají se kohabitanace z pohledu statistických šetření méně viditelné. O samotných rozpadech nesezdaných soužití v obecných statistikách postrádáme řadu relevantních informací, které bývají evidovány v souvislosti s manželstvím a jejich rozvody.³

K základním diferencujícím znakům kohabitací vzhledem k manželstvím bývá řazena především nižší míra plodnosti a nižší stabilita nesezdaných soužití (srov. Seltzer 2000: 1247–1252). Rozdíl je spatřován i v tom, jakou roli v určitém typu soužití sehrává ekonomická atraktivita mužského partnera (srov. Oppenheimer, Nelson 1997, Blackwell, Lichter 2000), což odkazuje k mechanismům (tradičního) fungování sňatkového trhu (např. Katrňák, Fučík 2009, Shoen, Weinick 1993). Pokud jde o každodennost soužití, pak na rozdíl od manželství zajišťuje kohabitanace lidem větší míru svobody, ale zpravidla také menší míru sociální jistoty (Možný, Rabušic 1992). Svou diferenciací roli mezi těmito formami soužití sehrávají ale i další faktory či mechanismy jejich fungování, kterým se budeme podrobněji věnovat níže.

Fenomén kohabitace nepředstavuje unifikovaný a sociálně homogenní jev (Smock 2000). Kohabituující lidé tvoří značně diverzifikovanou skupinu, v níž se od sebe jednotlivé „podskupiny“ odlišují zejména fázemi životního cyklu, resp. průběhem své životní dráhy (Elder 1985, Alan 1989, Heinz, Krüger 2001) v kombinaci s genderem a dalšími sociálními charakteristikami či socio-demografickými znaky. Podle časování výskytu kohabitace v běhu života lze rozlišit předmanželské kohabitanace coby předstupeň manželství (neboli tzv. manželství na zkoušku), kohabitanace po rozvodu anebo ovdovění (Možný, Rabušic 1992) a v neposlední

řadě jsou to rovněž kohabitace představující zcela alternativu manželství (Možný, Rabušic 1992: 111). Na příkladu skandinávských zemí, ale třeba i USA je možné doložit, že právě poslední uvedený typ kohabitace je v soudobé západní společnosti na vzestupu (Bumpass, Sweet 1991) a v některých zemích zcela nahrazuje instituci manželství (srov. např. Kiernan 2004).

Mnohé zahraniční studie potvrzují, že kohabitaci praktikují častěji lidé s egalitárními genderovými názory a postoji (Axinn, Thornton 1992, DeMaris, MacDonald 1993 aj.) i fakticky rovnější dělbou domácích prací, péče o druhé i celkové rodinné odpovědnosti (South, Spitze 1994). Zpravidla se jedná o muže a ženy s vysokoškolským vzděláním mající vyrovnanější příjmy a také páry s nižší mírou finanční solidarity a transferů mezi partnery (méně často vlastní společné účty a společný majetek) (Brines, Joyner 1999).⁴ Data z prostředí naší společnosti ale některá tato zjištění nepotvrzují (Hamplová 2002, Chaloupková 2006). V dosud provedených výzkumech⁵ nebyly zaznamenány statisticky signifikantní rozdíly mezi rozšířeností kohabitací z hlediska vzdělání partnerů. Na rozdíl od výsledků zahraničních studií je u nás i méně zřejmá tendence k egalitárnímu uspořádání genderových rolí v rodinách a domácnostech lidí žijících v nesezdaném soužití. U nesezdaných soužití se objevuje častěji model ženského živitelství (Hamplová 2002: 784–786), který je v opozici ke konvenčně nastavenému modelu muže živitele a ženy pečovatelky a hospodyně. Je tedy zřejmé, že v různých společnostech mohou kohabitace fungovat různě z hlediska uspořádání genderových rolí mezi partnery.

Přestože kohabitace představují velice rozrůzněnou formu soužití, a to jak z hlediska komparace jejich možných podob v rámci jedné společnosti, tak v mezinárodním srovnání (Heuveline, Timberlake 2004), za obecný rys této formy partnerského života bývá považována kratší doba trvání ve srovnání s manželstvími (Renzetti, Curran 2003, Bumpass, Sweet 1991). V českém prostředí přitom data o stabilitě nesezdaných soužití dosud chyběla. Náš článek se proto věnuje problematice ne/stability kohabitací v souvislosti s ne/stabilitou manželství. Zatímco problematika rozvodovosti je v rámci sociálních věd v České republice dlouhodobě poměrně detailně analyzována z různých aspektů,⁶ studie o nestabilitě kohabitací jsou dosud méně časté.⁷

V článku se proto zaměříme zejména na to, nakolik se kohabitace v našem kulturním kontextu odlišují od manželství, pokud jde o stabilitu partnerského soužití (porovnáváme tedy celkovou míru stability manželství a nesezdaných soužití). Soustředíme se také na faktory, které ovlivňují ne/stabilitu manželství a nesezdaných soužití. Při hledání odpovědí na tyto otázky vycházíme z kvantitativních dat z výzkumu „Životní dráhy 2010“ uskutečněného na přelomu let 2010 a 2011.

Než se budeme věnovat samotným výsledkům, považujeme za důležité zasadit naši analýzu do širšího teoreticko-výzkumného kontextu. Nestabilita partnerských vzta-

hů totiž představuje jednu z integrálních součástí našich současných pozdně moderních společností, v nichž došlo (a dochází) k proměně povahy a charakteru rodiny. Proto se v teoretickém úvodu věnujeme nejprve obecným sociologickým teoriím modernizace a transformace intimity v období pozdní moderny, na něž navazujeme výkladem specifických teorií stability partnerských vztahů a také přehledem dosavadních zjištění empirických výzkumů hledajících konkrétní příčiny a koreláty rozpadů partnerských vztahů.

Nestabilita partnerských soužití v perspektivě sociální teorie a empirických výzkumů

Nestabilita partnerských soužití je v jednotlivých zemích ovlivněna celou řadou společenských a sociálních faktorů, jakými je hlavně rozdílná tradice a kultura (Trost 1981, White 1990), stupeň religiozity obyvatelstva (Madera 2010) a legislativa (Weitzman 1985, Seltzer 2000). Častější rozpad manželských soužití v uplynulých desetiletích vedl některé badatele k vytvoření teorií rozvodového chování (viz např. Locke 1951, Goode 1956, Levinger 1965 a další). Přestože se tito autoři snaží nabídnout dostatečně „univerzální“ explanace ne/stability manželství, případně dalších forem partnerských soužití, pracují s ní především na úrovni páru bez výrazné vazby na širší sociální souvislosti a kulturní normy a často zamlčují předpoklad, že se jedná o rodinu euroamerického „typu“. Podle některých autorů (White, Booth 1991, Možný 2006) neexistuje ucelená teorie rozpadu partnerství v soudobé společnosti.

Nestabilita partnerských soužití je v optice sociologie konceptualizována zejména v rámci obecné teorii modernity a transformace intimity, která růst rozvodovosti chápe jako její vlastnost. Na nižší rovině obecnosti specifické teorie rozvodovosti a rozpadu vztahů lze klasifikovat podle hlavních vysvětlujících faktorů v zásadě na teorie, které nabízejí ekonomické vysvětlení (teorie racionálních zdrojů a teorie sociální směny) a teorie proměny hodnot a „tiché revoluce“. Na ještě nižší rovině obecnosti stojí konkrétní empirické výzkumy rozvodového chování a rozpadu partnerství hledající jejich koreláty a predikáty bez ambice na širší teoretické uchopení dané problematiky.

Perspektiva obecné sociologické teorie modernizace a transformace intimity

Nestabilita manželství a kohabitací je považována za nedílnou součást pozdně moderních společností. Vymanění se z tlaku, ale i ochrany tradičních komunit (rodiny, církve, sousedství apod.), na jedné straně člověka osvobozuje a individualizuje, na druhé straně ho paradoxně činí jinak závislým na druhých lidech, kteří mu nastavují zrcadlo a potvrzují jeho identitu. Právě partnerský vztah je v současných společnostech západního typu považován za jeden z hlavních zdrojů vlastní identity. Z tohoto důvodu jsou na něj kladeny stále se zvyšující nároky, což je podle F. de Singlyho (1999) jednou z podstatných příčin rostoucí rozvodovosti, potažmo i nárůstu rozchodů partnerství. Také proměna

fungování rodiny založené na svazku mezi dvěma svobodnými jedinci, v níž přestaly být pojítkem „věci“ (tj. majetek a dědictví, jak tomu bylo dříve), ale staly se jím vztahy, city a emoce (Beck 2004, Beck, Beck-Gernsheim 1995), destabilizuje partnerský svazek. Skutečnost, že tento vztah spočívá pouze na emocích a na dohodě mezi partnery, kteří neustále vyjednávají jeho podobu, ho činí zranitelným, nestabilním a snáze zrušitelným (srov. Giddens 1992).

Ulrich Beck a Elisabeth Beck-Gernsheim (1995) dávají do souvislosti rostoucí počet partnerských selhání s vnitřní rozporuplností současné společnosti, která se vyznačuje odlišným strukturálním nastavením fungování sféry veřejné a soukromé. Fungování trhu práce a rodiny je postaveno na zcela jiných hodnotách a principech, jež si protiřečí. Pracovní trh totiž vyžaduje autonomního, ničím nevázaného jedince, který si organizuje svou životní biografii podle požadavků zaměstnavatele, a nikoli podle svých soukromých závazků k druhým lidem. Mezi základní hodnoty a principy fungování trhu práce patří zejména soutěživost, časová a prostorová flexibilita i výrazný individualismus, které jsou v opozici k charakteristikám pečovatelské práce vykonávané v domácí sféře. Ta je naopak řízena logikou empatie a altruismu, je vázána na konkrétní místo a odpovídá časování práce podle potřeb „druhých“. Rostoucí individualizace mužů a žen a s ní spojený tlak na vlastní rozvoj a seberealizaci v pracovní sféře tak narážejí na bariéry společenského systému, který v důsledku způsobu organizace zaměstnání a podmínek trhu práce předpokládá, že jeden z partnerů (většinou žena) je finančně závislý na partnerovi a pečuje o domácnost. Čím více individualizovaní a svobodní přitom oba partneři jsou, tím vyšší je riziko, že nedospějí k dohodě a že se jejich vztah rozpadne (Beck, Beck-Gernsheim 1995: 72). Výsledkem této vnitřní inkongruence systému je rozpad rodinných a partnerských forem organizace soukromého života a ohrožení integrace společnosti.

Specifické teorie rozvodovosti a rozpadu partnerství

Jiný pohled na rozvody a rozpady vztahů nabízejí specifické teorie a koncepce, které svou inspiraci čerpají z různých vědních disciplín. Mezi hlavní přístupy patří ekonomizující teorie racionální volby G. Beckera (Becker, Landes, Michael 1977, Becker 1981), která akcentuje roli kalkulace „nákladů a výnosů“, a teorie vyzdvihující roli proměny hodnot a postojů (Inglehart 1977, van de Kaa 1987).

Podle ekonomizující teorie racionální volby se manželství rozpadá, pokud je užitek očekávaný z rozvodu vyšší než užitek z udržení manželství. Pravděpodobnost rozvodu je podle G. Beckera snižována mj. růstem mužova příjmu, dále časem, který zabralo hledání partnera/ky (měřeno věkem při sňatku), a přítomností specifického manželského kapitálu (tj. dětí, případně společného majetku). Pravděpodobnost rozvodu dále klesá s dobou trvání manželství a roste s pořadím sňatku.

V případě kohabitací je pak možné tvrdit shodně s teorií sociální směny, že lidé kohabituji v tzv. manželství na

zkoušku investují do vztahu méně, než je nutné investovat do manželství (Oppenheimer 1988), což usnadňuje rozpad kohabitací po relativně krátké době jejich trvání. Tento proces je označen za „weeding“, tedy za jakési „odplevelení“, kdy vztahy nízké kvality nemají šanci přežít. Proto tyto vztahy končí a přežívají jen ty perspektivní. Domyšleno do důsledků, tento proces sice zvyšuje riziko rozpadu kohabitujičích vztahů, ale zároveň je možné jej hodnotit i pozitivně, protože může zvyšovat kvalitu partnerských vztahů i pravděpodobnost přežití manželství vzniklých po předchozí kohabitaci. Empirické údaje k tomuto tématu ale vykazují značné rozdíly. Zatímco v USA jsou manželství, kterým předcházely kohabitate, náchylnější k rozvodu, ve Francii to neplatí (Bumpass, Lu 2000). Právě tento příklad ukazuje na možná kulturní specifika rozvodů v souvislosti s předmanželskou kohabitací.

Teorie druhého demografického přechodu spolu s koncepcí „tiché revoluce“ akcentují roli hodnotových a postojových faktorů. Posun v hodnotově motivovaném chování lidí je přitom zřetelný zejména u mladších generací, které se spíše než starší generace přiklání k tzv. postmaterialistickým hodnotám, kladou důraz na individualizaci a vlastní autonomii. To se odráží v proměně demografického chování populace – dochází k nárůstu mimomanželské plodnosti i rozvodovosti, obecně pak k pluralizaci forem osobního, partnerského i rodinného života (van de Kaa 1987).

Koreláty a predikáty rozvodu či rozpadu partnerského vztahu

Přístupy, které zkoumají nestabilitu partnerských vztahů a pracují s koreláty a predikáty rozvodů či rozchodů, vycházejí zpravidla z konkrétních empirických studií. V českém prostředí je výzkum na toto téma, zejména v případě rozpadu kohabitací, teprve ve svých počátcích. Uvádíme zde proto přehled nejdůležitějších faktorů (korelátů a predikátů), kterým se věnují zahraniční i domácí studie a jejichž vliv sledujeme také v naší analýze. Pro přehlednost jsme je rozdělili do několika skupin: na socializační faktory, faktor předmanželské kohabitate, faktory vycházející z teorie racionální volby a faktory hodnot, vzdělání a genderu.

Socializační faktory

Řada výzkumů dochází ke zjištění, že pro lidi pocházející z rozvedených rodin platí vyšší pravděpodobnost, že se jejich manželství rozpadne (White 1990). V českém prostředí se problému mezigeneračního přenosu rozvodového chování podrobně věnovala Anna Šťastná (2006), která došla k závěru, že klíčovou roli nehraje skutečnost samotného rozvodu rodičů, ale nízký věk v době prvního partnerství, který je typický právě pro dcery rozvedených rodičů (Šťastná 2006: 188).

Významnou roli hrají také zkušenosti s předchozími rozvody spadající do tzv. terciární socializace, v rámci níž jedinec prožívá danou životní událost jako její hlavní aktér/ka a získává tak jiný druh životní zkušenosti, jež pak může

také významně spoluurčovat další průběh jeho či její životní trajektorie. Podle L. L. Bumpasse a J. A. Sweeta (1989) je míra rozvodovosti pro druhá manželství výrazně vyšší než pro první manželství, přičemž tato zjištění potvrdila i longitudinální kvalitativní studie (Hetherington, Kelly 2003). Vyšší rozvodovost opakovaných manželství bývá přitom vysvětlována dvojím způsobem. Na jedné straně bývají příčiny spatřovány v osobnostních charakteristikách lidí, kteří do opakovaných manželství vstupují. Tito lidé mají údajně „volnější“ postoje k rozvodům a zastávají také např. více rovnostářskou genderovou ideologii (např. Bumpass, Sweet, 1989, Bumpass, Lu 2000). Na druhé straně bývá vyšší rozvodovost opakovaných manželství přičítána odlišné dynamice znovu složených rodin, resp. faktu přítomnosti nevlastních dětí (Hetherington, Kelly 2003). Obdobné závěry jako pro manželství lze v obou právě uvedených případech učinit i pro nesezdaná soužití, proto jsme v analýze sledovaly vliv mezigeneračního přenosu i vliv pořadí soužití nejen u manželství, ale i u kohabitací.

Faktor předmanželské kohabitace

Ačkoliv řada zahraničních studií ukazuje, že předmanželské kohabitace jsou spojeny s vyšším rizikem rozpadu navazujícího manželství (např. Bumpass, Lu 2000), jak již bylo řečeno výše, tato souvislost je dána také specifickým kulturním kontextem. Podle A. C. Liefbroer a E. Dourleijn (2006), které porovnávaly vliv předmanželské kohabitace na rozvodovost manželství v 21 evropských zemích, se ukázalo, že v těch zemích, kde je předmanželská kohabitace běžnou praxí, stabilitu manželství nijak neovlivňuje. A naopak v zemích, kde je předmanželská kohabitace spíše výjimečná (jižní Evropa), riziko rozvodu skutečně zvyšuje. Tato zjištění přitom částečně podporuje i studie Kryštofa Zemana (2003), který došel k obdobným zjištěním na českých datech. Zatímco u starších věkových kohort je mezi rozvodovostí a předmanželskou kohabitací patrný určitý vliv, u mladších věkových kohort, v nichž se kohabitace stává běžnou, se její vliv na stabilitu manželství vytrácí. Podle J. Seltzera (2000: 1252) může být souvislost mezi rozvodovostí a předmanželskou kohabitací způsobena dalšími „skrytými“ proměnnými, jako jsou např. liberálnější postoje, případně genderově rovnostářská ideologie těchto lidí.

Faktory vycházející z teorie racionální volby

Tato skupina zahrnuje rozmanité faktory od čistě ekonomických až k faktorům spojeným se životním cyklem, s nimiž pracuje Beckerova teorie (Becker et al. 1977).

Pokud jde o vliv ekonomického statusu ženy, podle teorie racionální volby je vyšší ekonomický status ženy spojen i s vyšším rizikem rozvodu. Některé studie (Rogers 2004, Raley, Bumpass 2003) však ukazují, že ženy z vyšších socioekonomických vrstev mají stabilnější partnerské vztahy než ženy s nižším socioekonomickým statusem.

Co se týče dětí, jejich pozitivní vliv na partnerskou stabilitu potvrdila kromě Beckerovy teorie i řada dalších studií

(např. Huber, Spitze 1980, Wu 1995, Seltzer 2000). Kromě toho, že děti představují tzv. specifický partnerský kapitál, jejich přítomnost mění i genderové role partnerů, včetně rozdělení domácích prací (Bierzová 2006, Vohlídalová 2007). Partneri se po narození dětí stávají v důsledku specifikace svých rolí na sobě vzájemně více závislými, což brání jejich případnému rozchodu nebo rozvodu.

Beckerova aproximace doby, kterou člověk stráví při hledání partnera, jeho věkem při vstupu do manželství (Becker et al. 1977) je v souvislosti se stále se prodlužující dobou předmanželských kohabitací i s opakovanými sňatky z dnešního pohledu diskutabilní. Vliv této proměnné je však nepopíratelný. V naší analýze ji však chápeme jako ukazatel míry zralosti při vstupu do manželství/partnerství.

Faktory hodnot, vzdělání a genderu

Demografické chování jednotlivých generací se proměňuje a zejména mladší generace je nositelkou individualizovaných forem soužití a nových trendů demografického chování, které souvisejí s generačním posunem ve vnímání důležitosti určitých hodnot. To se odráží i v přístupu k partnerskému životu a jeho „trvanlivosti“. V tomto kontextu se ukazuje důležité zkoumat stabilitu soužití starších a mladších generací.

Diskutovanou otázkou v případě ne/stability partnerských soužití je i to, nakolik souvisejí hodnoty a hodnotové postoje lidí s výší jejich vzdělání. Ukazuje se, že vliv vzdělání na stabilitu partnerských vztahů není jednoznačný a výsledky výzkumů se liší v tom, jakou roli vzdělání přisuzují. Dopad vzdělání na rozvodovost zkoumali např. S. P. Martin a S. Parashar (2006), kteří došli k závěru, že v současné době je v USA patrný příklon vyšších vzdělanostních (a socioekonomických) vrstev ke konzervativnějším postojům v oblasti rodiny a partnerského soužití. K obdobným závěrům došli také K. Raley a L. Bumpass (2003), podle nichž je míra rozvodovosti nejnižší v nejvyšších sociálních a vzdělanostních vrstvách a nejvyšší v nízkých sociálních a vzdělanostních vrstvách. K podobným výsledkům týkajícím se míry konzervatismu uspořádání rodinných vztahů dochází v českém prostředí i D. Hamplová (2007), která štěpení různých způsobů rodinného chování podle vzdělanostní úrovně dokládá na příkladu mimomanželské plodnosti. Zatímco mimomanželská plodnost odkazující do určité míry k netradičnímu přístupu k uspořádání rodinné sféry je v ČR nejvyšší u žen z nejnižších vzdělanostních vrstev, vysokoškolačky jednoznačně preferují „tradiční“ založení rodiny až po vstupu do manželství. Vliv vzdělání na stabilitu manželství zkoumal i P. Pakosta (2008), který došel ke zjištění, že vzdělání má odlišný vliv na rozvodovost mužů a žen. Nejnižší riziko rozvodu mají podle jeho zjištění ženy se základním vzděláním a ženy vysokoškolačky, zatímco u mužů je míra rozvodovosti nepřímě úměrná jejich vzdělání. Nejnižší rozvodovost mají podle zjištění z dat ze sčítání lidu z let 1980–2001 muži s vysokoškolským vzděláním, nejvyšší muži se základním vzděláním.

Podle některých badatelů či badatelek existuje nejen odlišný pohled mužů a žen na manželství (Fowers 1991), ale také na příčiny rozvodu či obecně rozpadu vztahu (Hetherington, Kelly 2003). Ženy a muži totiž zpravidla prožívají odlišně manželství a partnerství a přikládají také odlišnou váhu a význam různým aspektům společného života. Tato skutečnost se obvykle vysvětluje odlišnou životní zkušeností žen a mužů, přetrvávajícími rozdíly v jejich socializaci i různými způsoby, jakými se vypořádávají se vzniklými životními situacemi a problémy (Vohlídalová 2010: 84).

Genderová ideologie, zejména ta genderově netradiční, bývá uváděna jako jeden z faktorů skrytých za vyšší křehkostí nesezdaných soužití ve srovnání s manželstvími. Podle W, G. Axinna a A. Thortona (1992) nebo J. Brinese a K. Joynera (1999) vyznávají kohabituující lidé hodnoty individualismu a genderové rovnosti, což vede i k vyššímu riziku selhání jejich partnerských vztahů. S odkazem na Beckovi (Beck, Beck-Gernsheim 1995) lze předpokládat, že genderová ideologie obecně hraje určitou roli ve stabilitě partnerských vztahů.

Data a použitá metoda

V analýze používáme datový soubor „Životní dráhy 2010“, jehož sběr se uskutečnil na přelomu let 2010 a 2011 a zahrnoval celkem 4 010 respondentů. Vycházíme přitom z přístupu tzv. analýzy historie událostí („event history analysis“) (Hendl 2006: 443, Pakosta, Fučík 2009). Údaje o partnerské historii respondentů/ek byly sbírány retrospektivně.

Skupina metod analýzy historie událostí zahrnuje statistické postupy, které modelují tzv. funkci přežití, což je zjednodušeně řečeno pravděpodobnost, že v daném čase dojde ke sledované události – v našem případě k rozvodu či rozchodu (Pakosta, Fučík 2009: 78). Důležitou roli v tomto typu analýz hraje tzv. cenzorování, v našem případě tzv. cenzorování zprava, které znamená, že u daného pozorování během doby sledování k dané události nedošlo. V případě analýzy rozvodů byla cenzorována pozorování, kdy respondent v současné době žije v manželství nebo kdy bylo manželství ukončeno jinak než rozvodem. V případě nesezdaných soužití jsou v naší analýze cenzorována pozorování, kdy respondenti v nesezdaném soužití v době interview žili, a také případy kohabitací ukončených vstupem do manželství.

Pokud jde o konkrétní techniky analýzy dat, byly aplikovány dvě metody: (i) základní představu o rozložení rizika rozpadu nesezdaných soužití a manželství v čase nám poskytlo modelování Kaplan-Meierovy funkce přežití, která popisuje rozdělení průběhu rizika rozvodu či rozchodu v čase. (ii) Podrobnou analýzu vlivu nezávislých proměnných na průběh funkce rizika⁸ rozvodu nebo rozchodu umožnila regresní analýza. Konkrétně jsme použily regresní „piecewise“ konstantní exponenciální model, který je určitou paralelou standardní logistické regrese aplikovanou na longitudinální data. Umožňuje pracovat s cenzorovanými daty i s časem a přihlíží také ke skutečnosti, že sledo-

vaná funkce rizika má určitý základní a nekonstantní průběh v čase (tj. riziková funkce je konstantní na zvolených intervalech, ale proměnlivá mezi těmito intervaly). To je důležité zejména v případě sledování rozpadů partnerských vztahů, kde statistická data potvrzují určitý charakteristický průběh rozvodovosti v závislosti na délce trvání (ČSÚ 2010). Obdobně jako v ostatních případech regrese umožňuje nám tato metoda sledovat tzv. čistý vliv konkrétní sledované proměnné očištěný o vliv dalších proměnných zahrnutých do analýzy.

Analýzy byly prováděny na dvou oddělených podsouborech: souboru „rozvody“ a souboru „rozchody“. Při konstrukci podsouborů pro naši analýzu jsme vycházely ze současného partnerského vztahu a vztahu, který mu předcházela. Vzhledem k tomu, že soubor „rozchody“ zahrnoval také předmanželské kohabitace, bez nichž by naše analýza stability nesezdaných soužití nemohla být kompletní, soubory se částečně přerývají v podobě respondentů/ek, kteří před vstupem do manželství žili v nesezdaném soužití (ti vstupují jednak do analýzy nesezdaných soužití, jednak do analýzy stability manželství).

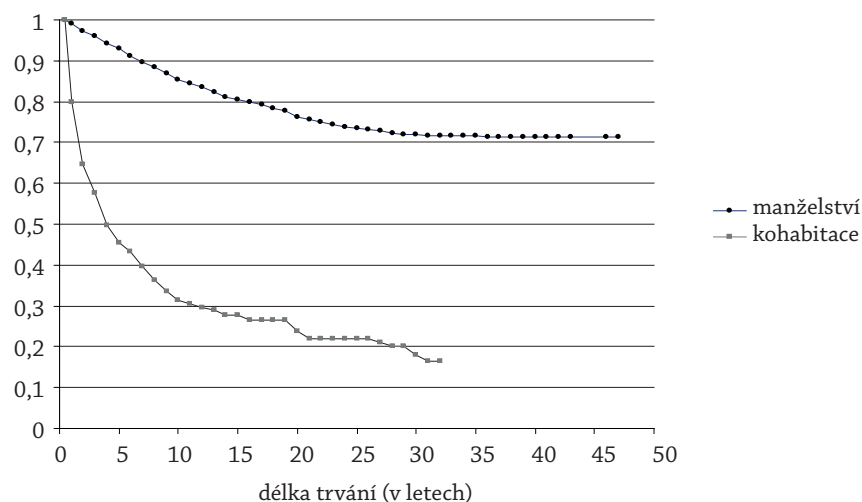
Do analýz zaměřených na rozvody vstupovalo 2 236 respondentů, kteří v současnosti žijí nebo v předchozím vztahu žili v manželství, které bylo ukončeno rozvodem. Do analýz zaměřených na rozpady nesezdaných soužití vstupovalo celkem 1 218 respondentů, kteří v současné době žijí v nesezdaném soužití, případně v minulém vztahu žili v nesezdaném soužití nebo mají zkušenosti s předmanželskou kohabitací.

Jak stabilní jsou nesezdaná soužití v porovnání s manželstvími?

Elementární a hrubé srovnání míry stability nesezdaných soužití v porovnání s manželstvími poskytuje základní rozložení frekvencí způsobu ukončení partnerských vztahů, které vstupovaly do naší analýzy. Zatímco rozvodem bylo ukončeno 21,9 % analyzovaných manželství (78,1 % manželství v době šetření stále pokračovalo, případně bylo ukončeno jinak než rozvodem), v případě nesezdaných soužití skončilo rozpadem celkem 36,6 % všech sledovaných vztahů. Nelze však opomenout skutečnost, že nemalý podíl nesezdaných soužití (35,2 %) představovaly předmanželské kohabitace, které předcházely vstupu do manželství.⁹ Neukončených bylo v době výzkumného šetření 28,2 % sledovaných nesezdaných soužití. Z tohoto značně zjednodušeného pohledu se tedy zdá, že nesezdaná soužití skutečně představují méně stabilní životní formu než manželství.

Podrobnější porovnání míry stability nesezdaných soužití a manželství v čase umožnilo srovnání průběhu rizika rozpadu těchto vztahů s pomocí Kaplan-Meierovy křivky přežití, které ilustruje graf 1. Graf ukazuje, že manželství a nesezdaná soužití se od sebe výrazně odlišují, pokud jde o dynamiku jejich rozpadů, přičemž porovnání křivek přežití potvrdilo, že nesezdaná soužití představují křehčí životní formu než manželství. Platí to však zejména v prvních le-

Graf 1: Odhady funkce přežití – nesezdaná soužití a manželství.

Zdroj: Životní dráhy 2010, metoda: Kaplan-Meier.

tech jejich trvání. Pokud nesezdaná soužití přežijí přibližně 5–7 let, stávají se z hlediska průběhu rizika rozpadu podobně ne/stabilní jako manželství.

V případě manželství zaniklo do 5. roku trvání rozvodem 10 % svazků, dalších 10 % svazků se rozvedlo mezi 5. až 15. rokem jejich trvání.¹⁰ Oproti tomu v případě nesezdaných soužití je v prvních pěti letech ukončeno rozchodem více než 55 % těchto vztahů a mezi 5.–10. rokem trvání končí dalších 10 % těchto vztahů. Naše zjištění přitom přibližně odpovídají i zjištěním zahraničních studií. Podle L. L. Bumpasse a J. A. Sweeta (1989) končí v USA rozpadem do dvou let trvání 29 % kohabitací, ale pouze 9 % sňatků.

Nižší stabilita nesezdaných soužití bývá vysvětlována tím, že na rozdíl od manželství neexistují právní a sociální instituce podporující tento typ partnerských vztahů (Seltzer 2000), přičemž k nesezdanému soužití se nepojí tolik sociálních norem jako k manželství a o jejich konkrétní podobě tak partneři častěji vyjednávají než v případě manželství (Nock 1995, Brines, Joyner 1999). Manželství je legislativně a normativně zakotveno a z tohoto pohledu mohou kohabitace představovat tzv. nekompletní instituci (Nock 1995). Lidé žijící v nesezdaném soužití mají také menší podporu svého okolí (Seltzer 2000) a některé studie upozorňují i na skutečnost, že disponují nižšími materiálními i sociálními zdroji (Bumpass, Lu 2000). V neposlední řadě také nelze opomenout skutečnost, že manželství bývá často preferováno i institucionálním nastavením (např. v podobě rodinné a sociální politiky, daňového systému apod.). Lze přitom předpokládat, že institucionální rámec partnerských soužití nepochybně odráží kulturní hodnoty a zvyklosti dané společnosti, má na ně však zpětně také nemalý vliv.

Jak již bylo řečeno výše, velká část nesezdaných soužití později ústí do manželství. Zastavme se zde proto také u tohoto fenoménu, který bývá považován za charakteristický rys partnerského života současné mladé generace. Naše data ukázala, že předpoklad, že se tento fenomén váže vý-

hradně k nejmladší generaci, je mylný, protože mezi jednotlivými generacemi překvapivě neexistuje rozdíl v rozšíření předmanželských kohabitací. Když jsme porovnály čas, kdy spolu manželé začali bydlet, s časem, kdy uzavřeli sňatek, ukázalo se, že určitou, byť krátkou dobu před svatbou spolu žilo zhruba 20 % všech dotázaných lidí se zkušeností s manželstvím (obdobný vztah přitom platil i v případě, že jsme porovnávaly jednotlivé sňatkové kohorty). Výrazným způsobem se však v mezigenerační perspektivě proměnila doba trvání těchto předmanželských kohabitací, která se u mladé generace výrazně prodlužuje. Zatímco generace narozené v 50. a 60. letech kohabitovaly před vstupem do manželství přibližně 5 měsíců, u generace narozené v 70. letech to bylo v průměru 14,3 měsíce a u nejmladší generace narozené v 80. letech dokonce 17,3 měsíců.

Naše zjištění tedy poukazují na skutečnost, na kterou upozornili už I. Možný s L. Rabušicem (1992), že předmanželské kohabitace nejsou v českém prostředí ničím novým a běžně je praktikovala i starší generace snoubenců. I. Možný a L. Rabušic (1992) vyslovili tyto závěry na základě výzkumu brněnských manželství uzavíraných v 80. letech, přičemž podle jejich zjištění mělo zkušenost s předmanželskou kohabitací téměř 31 % respondentů. Vyšší podíl předmanželských kohabitací, než ukázala naše analýza, přitom patrně souvisí s tím, že vzorek jejich výzkumu byl omezen na lidi pocházející z velkého města, zatímco náš vzorek obsahoval také lidi z vesnic a malých měst, u nichž lze předpokládat tradičnější přístupy k manželskému a rodinnému životu a zároveň i nižší rozšíření předmanželských kohabitací.

Jaké faktory ovlivňují stabilitu nesezdaných soužití a manželství?

Abychom mohly sledovat, jaké faktory ovlivňují stabilitu partnerských vztahů a jak tyto faktory působí na stabilitu manželství a nesezdaných soužití, připravily jsme několik regresních modelů, které popisovaly vliv různých typů proměnných na stabilitu partnerských vztahů. Výslednou

podobu dvou základních modelů pro rozpady nesezdaných soužití a rozvody manželství prezentuje tabulka 1. Kromě toho jsme pro každý z těchto modelů připravily dva dílčí modely provedené zvláště pro ženy a pro muže. Přestože byla řada charakteristik, které vstupovaly do analýzy, společná oběma partnerům (např. počet dětí, délka trvání vztahu, uspořádání ekonomických statusů v páru apod.), určité proměnné (jako např. věk při vstupu do partnerství a vzdělání) byly vázány přímo na respondenta/ku, a bylo proto možné předpokládat, že mohou působit genderově specifickým způsobem. V případě, že tyto dílčí modely ukázaly zajímavé statisticky signifikantní výsledky, se těmito zjištěním věnujeme v textu detailněji, modely ale neprezentujeme v jejich kompletní podobě.¹¹

Do regresní analýzy jsme zahrnuly následující skupiny proměnných: *faktory socializační, faktory hodnotové, faktory vycházející z teorie sociální směny a faktor předmanželské kohabity*. Při jejich výběru jsme vycházely z dosavadních studií a literatury zabývající se problematikou rozpadů partnerských vztahů, kterou jsme nastínily výše.

V rámci skupiny socializačních faktorů vstupovaly do analýzy proměnné *zkušenost s rozvodem rodičů v době do 18 let věku a zkušenosti s předchozími rozvody nebo rozpady nesezdaných soužití*.

Pokud jde o faktory hodnotové, zařadily jsme k nim proměnné, které sice nezahrnují přímo postoje respondentů v době jejich rozvodu či rozchodu (což by bylo vzhledem k retrospektivní povaze našich dat značně problematické), které však s postoji a hodnotami nepochybně souvisejí (van de Kaa 1987): *vzdělání respondenta/ky a jeho či její příslušnost ke generaci*.

V rámci skupiny faktorů, které vycházejí z teorie racionální volby, vstupovaly do analýzy proměnná *ekonomické postavení partnerů* (tj. jejich ekonomické aktivity či neaktivity¹²) a faktory *počet dětí narozených do partnerského vztahu, věk v době vstupu do manželství/nesezdaného soužití a také klíčová časová proměnná naší analýzy historie událostí – délka trvání partnerského vztahu* (která zároveň představovala základní model, tzv. base-line našeho regresního modelu).

Posledním a výše nezařaditelným faktorem týkajícím se determinant rozvodů, s nímž jsme pracovaly, byla *předmanželská kohabity*.¹³

Výsledky analýzy

Socializační faktory

Analýza ukázala, že klíčovým faktorem, který ovlivňuje stabilitu partnerských vztahů, je *zkušenost s opakovanými rozpady nesezdaných soužití nebo manželství*, která výrazně zvyšuje relativní riziko rozpadu manželství i nesezdaných soužití. Naše zjištění tak určitým způsobem rozvíjí zjištění zahraničních výzkumů (Martin, Bumpass 1989, Heterington, Kelly 2003), podle nichž jsou opakované sňatky křehčí než první manželství. Ukázalo se totiž, že tento předpoklad neplatí pouze o sňatcích, ale také o nesezdaných soužitích.

Oproti tomu pokud jde o roli generačního přenosu rozvodového chování, *rozvod rodičů* zvyšuje relativní riziko rozvodu. Zkušenost s rozvodem rodičů zvyšuje riziko rozvodu o 48 % v porovnání s lidmi, jejichž rodiče se nikdy nerozvedli. V případě nesezdaných soužití ale tento faktor nemá statisticky významný vliv na relativní riziko rozpadu nesezdaného soužití.

Specifické působení tohoto faktoru na stabilitu nesezdaných soužití a manželství může souviset s tím, že rozvod je v naší společnosti i přes relativně volnou rozvodovou legislativu nepoměrně více stigmatizující než ukončení nesezdaného soužití a předpokládá také překonání větších bariér (Brines, Joyner 1999). Na základě zkušeností s rozvodem rodičů může tedy docházet k normalizaci rozvodu jako legitimního způsobu řešení partnerských krizí, které tak může ztrácet punc něčeho tabuizovaného, zatímco v případě rozpadů nesezdaného soužití tento mechanismus „odtabuizování“ nehraje roli, protože rozpady těchto forem soužití v naší společnosti nijak výrazně stigmatizovány nejsou.

Hodnotové faktory

Pokud jde o rozdíly v působení hodnotových faktorů na stabilitu nesezdaných soužití a manželství, ukazuje se, že *vzdělání* má určitý vliv na stabilitu obou typů partnerských vztahů, zatímco *příslušnost ke generaci* ovlivňuje pouze stabilitu manželství.

Co se týče role *vzdělání*, analýza ukázala, že na stabilitu partnerství působí genderově specificky (tj. jeho vliv na stabilitu partnerských vztahů se projevil až v případě analýzy provedené odděleně pro ženy a pro muže). Pokud jde o riziko rozpadů nesezdaných soužití, statisticky významně se odlišují muži s vysokoškolským vzděláním, u nichž je patrná nejvyšší intenzita rozpadů nesezdaných soužití. (Ve srovnání s muži se středoškolským vzděláním s maturitou mají vysokoškoláci o téměř 80 % vyšší riziko rozpadu nesezdaného soužití.) Také v případě žen žijících v nesezdaném soužití se ukázalo, že nejvyšší intenzitu rozpadů nesezdaných soužití zaznamenávají vysokoškolačky.

Jisté vysvětlení tohoto zjištění nabízí teorie racionální volby. V případě mužů vysokoškoláků jejich vzdělání a zpravidla i příjem zvyšuje jejich atraktivitu na pomyslném sňatkovém trhu anebo spíše na „trhu volných partnerů a partnerek“. Svůj lidský kapitál mohou muži s touto úrovní vzdělání relativně snadno směnit za partnerský vztah. Pokud jim nesezdané soužití začne z nějakého důvodu nevyhovovat, tak protože lidé obvykle do kohabitací investují méně než do manželství (srov. Oppenheimer 1988), není pro tyto muže natolik obtížné tento jim nevyhovující vztah ukončit. Díky své atraktivitě se nevystavují příliš vysokému riziku, že do budoucna zůstanou sami. Tatáž „logika“ vysvětlení se ale nedá beze zbytku aplikovat na vysokoškolačky. I když racionálně vzato ani ony nebudou závislé na udržení vztahu, protože budou dostatečně ekonomicky i jinak nezávislé na svém partnerovi. Jejich šance na trhu „volných partnerů“ ale nejspíš nebudou tak vysoké jako u mužských

protějšků se stejnou vzdělaností úrovní hlavně proto, že skupina potencionálních partnerů v jejich případě není tak široká. Tato „skutečnost“ by mluvila ve prospěch udržení jimi žitých partnerství.

Pokud jde o riziko rozvodu, nejnížší je u mužů a žen se základním vzděláním. U mužů se základním vzděláním je riziko rozvodu nižší o 46 % ve srovnání s muži se středoškolským vzděláním s maturitou. Ženy se základním vzděláním mají riziko rozvodu snižené o 37 % v porovnání se středoškolačkami s maturitou. Vyšší stabilita manželství lidí s nižším vzděláním přitom může souviset se zvýšenou závislostí lidí s nízkým vzděláním na jejich partnerovi či partnerce, i s možnými horšími šancemi najít si po rozvodu nového partnera či partnerku (zejména v případě mužů s nízkým vzděláním). Určitou bariérou přitom pro tyto lidi může být i samotná administrativní stránka rozvodu (tj. podání žádosti o rozvod, zařízení advokáta apod.). K obdobným závěrům přitom došla i analýza toho, kdo podává v ČR žádosti o rozvod (Vohlídalová 2010), která ukázala, že podání žádosti o rozvod úzce souvisí se šancemi aktérů na úspěšný začátek „nového“ života po rozvodu a s případnými riziky spojenými s opuštěním manželství. Vysokoškolské vzdělání přitom patřilo k faktorům, které šanci, že dotyčný či dotyčná podají žádost o rozvod, zvyšovaly. Naše zjištění přitom částečně odpovídají výsledkům Petra Pakosty (2008), podle něhož je rozvodovost nejnížší u žen se základním vzděláním. Neshodují se však s jeho zjištěním v tom ohledu, že by se u mužů riziko rozvodu snižovalo s jejich vzděláním. Tyto rozdíly přitom mohou spočívat v tom, že P. Pakosta počítá „hrubé míry“ rozvodovosti (vztahuje počet rozvedených manželství s danou úrovní vzdělání partnerů v daném roce vůči celkovému počtu takových manželství v populaci), aniž by kontroloval vliv dalších proměnných, zatímco my pracujeme s relativním rizikem a kontrolujeme vliv řady dalších proměnných. Vzhledem k tomu, že náš model zahrnuje proměnné jako věk při vstupu do manželství nebo počet narozených dětí, které s úrovní vzdělání nepochybně souvisejí, ukazuje naše analýza očištěný vliv proměnné *vzdělání*, který může fungovat odlišně, než jak ukázaly hrubé míry vypočtené ze základních dat ze sčítání lidu.

Jako důležitá charakteristika, která ovlivňuje riziko rozpadu manželství, se ukázala také *příslušnost ke generaci*. Nejnížší intenzitu rozvodovosti má přitom nejstarší generace narozená v 50. letech, která má v porovnání s generací narozenou v 60. letech o téměř 46 % nižší relativní riziko rozvodu. Nejvyšší intenzitu rozvodovosti naopak vykazuje nejmladší generace narozená po roce 1980, která vykazuje v porovnání s generací narozenou v 60. letech o 60 % vyšší riziko rozvodu. Vyšší riziko rozvodů v této generaci však souvisí také se skutečností, že tato manželství jsou zatím relativně krátká a nacházejí se v období vysoké rozvodovosti. Proto jejich stabilitu zatím není možné posoudit z dlouhodobější perspektivy. Výsledky však naznačují, že výraznější zlom v rozvodovém chování existuje zejména mezi

generací narozenou v 50. letech a generacemi mladšími, pro něž se rozvod stává stále běžnější záležitostí.

Faktory vycházející z teorie racionální volby

Faktory vycházející z teorie racionální volby, jako je *délka trvání nesezdaného soužití/manželství*, *děti narozené do partnerství*, *ekonomická aktivita v páru* a *věk v době vstupu do partnerství*, ovlivňují statisticky významně stabilitu obou typů partnerských vztahů. U některých z těchto faktorů se však liší mechanismus, jímž působí na stabilitu nesezdaných soužití a manželství.

Jedním z faktorů, které působí specificky ve skupině nesezdaných soužití a manželství, je *délka trvání partnerského vztahu*. Pokud jde o manželství, nejvyšší intenzita rozvodovosti je patrná ve skupině manželství trvajících 6–10 let, přičemž relativně vysokou intenzitu rozvodovosti vykazují i manželství trvající 3–5 let. Oproti tomu nejnížší intenzitu rozvodovosti představují mladá manželství do dvou let trvání (která mají v porovnání s 6–10letými manželstvími o 57 % nižší relativní riziko rozvodu) a manželství trvající déle než 20 let, u nichž se relativní riziko rozvodu snižuje v porovnání se skupinou manželství trvajících 6–10 let o 54 %.

Dynamika rozpadů nesezdaných soužití oproti tomu ukazuje, že nejvyšší intenzita jejich rozpadů je na začátku, kulminuje mezi 3.–5. rokem jejich trvání a poté klesá. U nesezdaných soužití do dvou let trvání je riziko téměř o 30 % vyšší a u nesezdaných soužití trvajících mezi 3–5 lety dokonce o 48 % vyšší než u nesezdaných soužití trvajících 6–10 let. Naopak u nesezdaných soužití trvajících déle než 11 let relativní riziko v porovnání se skupinou 6–10letých nesezdaných soužití klesá o celých 44 %. Zdá se tedy, že nesezdaná soužití představují na rozdíl od manželství spíše „testovací“ formu vztahu, určité síto, které velice záhy oděluje neperspektivní partnerské vztahy od těch perspektivních (srov. Oppenheimer 1988). Na zvýšenou křehkost nesezdaných soužití tak podle našeho názoru nelze nahlížet jednoznačně negativně, protože dynamika jejich rozpadů vypovídá spíše o odpovědném přístupu k hledání životního partnera a partnerky pro založení rodiny než o zbrklosti a neodpovědnosti.

Dalším faktorem, který působí specifickým způsobem na stabilitu manželství a nesezdaných soužití, je *věk při vstupu do partnerství*. Pokud jde o manželství, ukazuje se, že sňatky uzavírané v nezralém věku představují vyšší riziko rozvodu. U lidí, kteří do manželství vstupovali do 19 let věku, se v porovnání s lidmi, kteří do manželství vstupovali ve věku 26–30 let, zvyšuje relativní riziko rozvodu o 50 %. Zajímavá zjištění přinesla také analýza provedená zvlášť pro muže a ženy, která ukázala, že mechanismus, jakým působí věk uvnitř skupiny mužů a žen, se liší. Pro muže i ženy sice platí, že nízký věk vstupu do manželství rovná se vyšší intenzitou rozvodovosti, u žen se však intenzita rozvodů zvyšuje i v případě relativně pozdního vstupu do manželství (tj. po 31. roce života). Ve srovnání s ženami, které do manželství vstupovaly mezi 26.–30. rokem života, představu-

jí 31–35leté nevěsty 2,7krát vyšší riziko rozvodu a nevěsty starší než 36 let vykazují riziko rozvodu dokonce pětinašobně vyšší.

V případě nesezdaných soužití se neukázalo, že by časný začátek kohabitatione výrazně zvyšoval riziko jejího selhání ve srovnání s lidmi, kteří do kohabitatione vstupovali mezi 26.–30. rokem života, což patrně opět souvisí s obecnými normami a hodnotami ve společnosti. Zatímco časný vstup do manželství je v dnešní době považován za něco nestandardního, k nesezdaným soužitím mladých lidí je společnost poměrně tolerantní. Statisticky významné rozdíly se však ukázaly zejména u těch, kteří do kohabitatione vstupují po 31. roce života. Takové kohabitatione vykazují nejnižší intenzitu rozpadů. Ve srovnání s kohabitatione-mi lidí, kteří spolu začali žít mezi 26.–30. rokem života, má tato skupina o více než 47 % nižší riziko rozpadu partnerského vztahu. Zatímco v případě pozdního vstupu do manželství (u žen) dochází ke snížení jeho stability, v případě pozdního vstupu do nesezdaného soužití se riziko rozpadu naopak snižuje.

Dá se předpokládat, že vysokoškolačky, které vstupují do manželství anebo do nesezdaného soužití po 31. roce života, mají vyrovnaný, anebo dokonce vyšší vzdělanostní kapitál než jejich mužští partneři. Protože však jsou sezdané a nesezdané svazky založeny na odlišných principech fungování (Brines, Joyner 1999), kdy stabilita a soudržnost manželství vychází ze specializované dělby genderových rolí, zatímco u kohabitatione je založena na egalitárních principech, manželství se pro tyto ženy stává méně výhodné. Buď omezuje jejich seberealizaci v oblasti práce a zkrácí jim jejich příjem z výkonu povolání, pokud tyto svazky fungují tradičně, anebo v modelu ženského živitelství „doplácí“ vysokoškolačky na svého manžela (přínejmenším) finančně. Vzniklá nerovnováha pak může vést k destabilizaci vztahu mezi manželi.

Co se týče vlivu dětí na stabilitu partnerského vztahu, podle očekávání se ukázalo, že přítomnost dětí stabilizuje manželství i nesezdaná soužití. V případě manželství se ukazuje, že intenzita rozvodovosti se statisticky významně zvyšuje pouze v případě, že mají partneři dvě a více dětí, zatímco u nesezdaných soužití působí jako stabilizační faktor už sama skutečnost, zda partneři mají dítě či nikoliv.¹⁴ Bezdětná manželství představují riziko rozvodu téměř o 66 % vyšší ve srovnání s manželstvími se dvěma dětmi. Pokud mají manželé pouze jedno dítě, zvyšuje se riziko jejich rozvodu o 46 % v porovnání s rodinami se dvěma dětmi. Pokud jde o nesezdaná soužití, přítomnost dětí snižuje riziko rozpadu vztahu v porovnání s bezdětnými partnery žijícími v nesezdaném soužití o 75 %. Tento rozdíl mezi nesezdanými soužitími a manželstvími souvisí patrně s faktem, že nesezdaných soužití se dvěma a více dětmi je relativně málo, protože řada těchto svazků postupně přechází v manželství.

Statisticky významnou roli hraje také ekonomická aktivita v páru, i když naše data ukázala, že jiným způsobem, než

jak tvrdí Beckerova teorie. V ČR, kde je dlouhá tradice ženské zaměstnanosti, se totiž ukazuje, že partnerství, v nichž jsou oba partneři ekonomicky aktivní, vykazují nejnižší intenzitu rozpadů. Všechny ostatní varianty uspořádání ekonomických statusů v páru (tj. případy, kdy pracuje pouze jeden z partnerů nebo nepracuje ani jeden) představují ve srovnání s uspořádáním, kdy pracují oba partneři, několiknásobně vyšší relativní riziko rozpadu, a to jak v případě manželství, tak u nesezdaného soužití. Zdá se tedy, že rodiny, kde oba partneři pracují a kde lze předpokládat zároveň i menší rozdíly v přínosu jednotlivých partnerů do rodinného rozpočtu než v rodinách, kde pracuje pouze jeden z partnerů, vykazují také vyšší stabilitu partnerských vztahů. Je to patrně dáno také tím, že uspořádání, kdy pracují oba partneři, je v české společnosti standardem, přičemž rodiny s jedním živitelem v čele odkazují k určitým specifickým situacím (tj. jde např. o rodiny s malými dětmi nebo o rodiny nezaměstnaných lidí, případně o partnerství, v nichž některý z partnerů studuje apod.), které mohou být spojeny s vyšším rizikem rozpadu partnerského vztahu.

Předmanželské kohabitatione

Pokud jde o souvislost mezi předmanželskou kohabitationí a stabilitou manželství, v naší analýze se ukázala jako statisticky nevýznamná. V souladu s dosavadními zjištěními (Liefbroer, Dourleijn 2006, Zeman 2003) jde totiž o běžnou a široce akceptovanou formu soužití, a to nejen u mladých lidí, a patrně proto předmanželská kohabitatione nesouvisí s vyšším rizikem rozvodu manželství.

Závěr

Pokud bychom se vrátili zpět k otázce, na niž jsme hledaly odpovědi v tomto článku – zda rozpady nesezdaných soužití a rozvody manželství představují dva odlišné či podobné jevy, přiklonily bychom se spíše k odpovědi, že jde o dva různé sociální fenomény. V určitých ohledech se tyto jevy totiž podobají, v řadě aspektů se však rozcházejí. Asi nejvýznamnějším rozdílem je, že nesezdaná soužití vykazují výrazně nižší míru stability než manželství. Nesezdaná soužití totiž v našem kulturním prostředí představují formu, v níž dochází k poměrně rychlému oddělení neperspektivních vztahů od vztahů kvalitních, které pak často přecházejí do manželství. Proto na jejich zvýšenou křehkost nelze nahlížet pouze negativně.

Pokud jde o konkrétní faktory, které ovlivňují stabilitu partnerských vztahů, můžeme je z hlediska jejich dopadu na nesezdaná soužití a manželství rozdělit na ty, které působí stejným způsobem na stabilitu manželství i nesezdaných soužití, dále na ty, které působí specificky na stabilitu nesezdaných soužití a manželství, a konečně na ty, které ovlivňují pouze stabilitu manželství. (i) K faktorům, které působí obdobným způsobem na stabilitu obou typů partnerských vztahů, patří přítomnost dětí v rodině a kombinace dvou ekonomicky aktivních partnerů, které vztahy obecně stabilizují, a zkušenosti s opakovanými roz-

Tabulka 1: Výstupy z regresních analýz – faktory partnerské nestability.

	Relativní riziko rozvodu manželství (exp(B))	Relativní riziko rozpadu nesezdaného soužití (exp(B))
Délka trvání (base-line)		
Do 2 let	0,43***	1,29
3–5 let	0,75**	1,48**
6–10 let (ref. kat.)	1	1
11–15 let	0,85	0,56*
–	0,71**	0,12**
20 +	0,47***	1,13
Rozvod rodičů	1,48***	0,98
Zkušenost s předchozím rozvodem/rozchodem	5,73***	2,41***
Předmanželská kohabitace	0,95	x
Věk při vstupu do partnerství		
Do 19 let	1,49**	1,16
20–25 let	1,25	1,13
26–30 let (ref. kat.)	1	1
31–35 let	1,36	0,53***
36 +	1,65	0,66*
Děti		
Bezdětné partnerství (ref. kat. pro NS)	1,66***	1
1 dítě (pro NS – 1 a více dětí)	1,46***	0,26***
2 děti (ref. kat. pro manželství)	1	x
3 děti	0,82	x
Generace		
1950–1959	0,54***	0,80
1960–1969 (ref. kat.)	1	1
1970–1979	1,08	1,22
1980+	1,63	0,89
Vzdělání respondenta/ky		
Základní	0,69**	0,92
SŠ s bez maturity	0,87	0,99
SŠ s maturitou (ref. kat.)	1	1
VŠ	0,75*	1,18
Ekonomické statusy v páru		
Oba ek. aktivní (ref. kat.)	1	1
Ek. aktivní pouze muž	7,05***	3,69***
Ek. aktivní pouze žena	8,09***	3,95***
Oba ek. neaktivní	8,65***	5,11***

Pozn.: Statistická významnost regresních koeficientů * = 5%, ** = 1%, *** = 0,1% hladina významnosti; testy shody modelů se základním modelem (Log likelihood test) jsou statisticky významné na hladině významnosti 0,01%.

pady předchozích vztahů, které jsou naopak spojeny s vyšším rizikem rozpadů nesezdaných soužití i manželství. (ii) Další skupinu představují faktory, které ovlivňují stabilitu nesezdaných soužití i manželství, ale na každý typ partnerských vztahů působí odlišným způsobem. K těmto faktorům patří vzdělání, které snižuje riziko rozvodu u žen a mužů se základním vzděláním a naopak zvyšuje riziko rozpadu nesezdaných soužití u mužů a žen s vysokoškolským vzděláním. Kromě vzdělání sem náleží také délka trvání vztahu – zatímco nejvyšší intenzita rozvodovosti je patrná mezi 6.–10. a 3.–5. rokem trvání manželství, v případě nesezdaných soužití je nejvyšší intenzita rozpadů nesezdaných soužití na úplném začátku těchto vztahů a kolem 3.–5. roku jejich trvání. Posledním faktorem, který

působil odlišně na stabilitu nesezdaných soužití a manželství, byl také věk při vstupu do vztahu. Zatímco se ukázalo, že časný vstup do manželství vede k vyšší intenzitě rozvodovosti, v případě rozpadů nesezdaných soužití se tato souvislost neprokázala. Ukázalo se však, že intenzita rozpadů nesezdaných soužití statisticky významně klesá v případě pozdějších vstupů do tohoto typu vztahů. (iii) Poslední skupinu sledovaných faktorů tvořily proměnné, které ovlivňují pouze stabilitu manželství, ale na nesezdaná soužití neměly žádný vliv. K těmto faktorům patří rozvod rodičů, který zvyšuje riziko rozvodu manželství, a příslušnost ke generaci. Ukázalo se totiž, že nejstarší generace (narozená do roku 1960) vykazuje statisticky významně nižší riziko rozvodu než ostatní generace.

Literatura

- Alan, J. 1989. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama.
- Axinn, W. G., Thornton, A. 1992. „The relationship between cohabitation and divorce: Selectivity or causal influence?“ *Demography*, Vol. 29, No. 3: 357–374.
- Bartoňová, D. 1984. „Faktická manželství v letech 1970 a 1980.“ *Demografie*, roč. 26, č. 3: 266–269.
- Beck, U. 2004. *Riziková společnost*. Praha: SLON.
- Beck, U., Beck-Gernsheim, E. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- Becker, G. 1981. *A Treatise on the Family*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Becker, G., Landes, E. M. Michael, R. T. 1977. „An Economic Analysis of Marital Instability.“ *The Journal of Political Economy*, Vol. 85, No. 6: 1141–1187.
- Bierzová, J. 2006. „Rozdělení domácích prací v rodinách s dětmi.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 7, č. 1: 19–25.
- Blackwell, D. L., Lichter, D. T. 2000. „Mate Selection among Married and Cohabiting Couples.“ *Journal of Family Issue*, Vol. 21, No. 3: 275–303.
- Brines, J., Joyner, K. 1999. „The Ties That Bind: Principles of Cohesion in Cohabitation and Marriage.“ *American Sociological Review*, Vol. 64, No. 3: 333–355.
- Bumpass, L., Lu, H. H. 2000. „Trends in cohabitation and implication for children's family context in the United States.“ *Population Studies*, Vol. 54, No. 1: 29–41.
- Bumpass, L. L., Sweet, J. A. 1989. „National estimates of cohabitation.“ *Demography*, Vol. 26, No. 4: 615–625.
- Bumpass, L. L., Sweet, J. A. 1991. „The Role of Cohabitation in Declining Rates of Marriage.“ *Journal of Marriage and Family*, Vol. 53, No. 4: 913–927.
- Chaloupková, J. 2006. „Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, roč. 42, č. 5: 971–986.
- Černá, K. 2005. „Nesezdaná soužití v České republice podle výsledků SLDB.“ [online]. [cit. 30. 8. 2011]. Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artId=65>.
- Český statistický úřad. 2010. „Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2009.“ [online]. Praha: ČSÚ. [cit. 30. 8. 2011]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/4007-10>>.
- DeMaris, A. W., MacDonald, W. 1993. „Premarital Cohabitation and Marital Instability: A test of Unconventionally Hypothesis.“ *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 55, No. 2: 399–408.
- Dytrych, Z., Prokopec, J. Schüller, V. 1973. *Rozvodové chování a manželský nesoulad*. Praha: VÚPS.
- Elder, G. H., Jr. 1985. „Perspectives on the Life Course.“ Pp. 23–49 in Elder, G. H., Jr. (ed.). *Life Course Dynamics. Trajectories and Transitions, 1968–1980*. Ithaca: Cornell University Press.
- Fowers, B. J. 1991. „His and her marriage: A multivariate study of gender and marital satisfaction.“ *Sex Roles*, Vol. 24, No. 3/4: 209–221.
- Giddens, A. 1992. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, love & eroticisms in modern societies*. Cambridge: Polity Press.
- Goode, W. 1956. *After Divorce*. Glencoe (Ill.): Free Press.
- Hamplová, D. 2002. „Marriage and Cohabitation: Qualitative Differences in Partnership Arrangements.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, roč. 38, č. 6: 771–788.
- Hamplová, D. 2007. „Děti bez manželství nebo bez otců?“ *Data a výzkum – SDA info*, roč. 1, č. 2: 141–154.
- Heinz R. W., Krüger, H. 2001. „Life Course: Innovations and Challenges for Social Research.“ *Current Sociology*, Vol. 49, No. 2: 29–45.
- Hendl, J. 2006. *Přehled statistických metod zpracování dat*. Praha: Portál.
- Hetherington, E. M., Kelly, J. 2003. *For Better or For Worse: Divorce Reconsidered*. New York: W. W. Norton & Company.
- Heuveline, P., J. M. Timberlake. 2004. „The Role of Cohabitation in Family Formation: The United States in Comparative Perspective.“ *Journal of Marriage and Family*, Vol. 66, No. 5, Special Issue: 1214–1230.
- Huber, J., Spitze, G. 1980. „Considering Divorce: An Expansion of Becker's Theory of Marital Instability.“ *American Journal of Sociology*, Vol. 86, No. 1: 75–89.
- Inglehart, R. 1997. *The silent revolution? Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Katrňák, T., Fučík, P. 2009. „Preference výběru partnera: Liší se rozvedení a svobodní ve sňatkových a partnerských preferencích?“ *Sociológia*, roč. 41, č. 5: 437–455.
- Kiernan, K. L. 2004. „Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe.“ *Journal of Law & Policy*, Vol. 26, No. 1: 33–55.
- Levinger, G. 1965. „Marital Cohesiveness nad Dissolution: An Integrative Review.“ *Journal of Marriage and Family*, Vol. 27, No. 1: 19–28.
- Liefbroer, A. C., Dourleijn, E. 2006. „Unmarried Cohabitation and Union Stability: Testing the Role of Diffusion Using Data from 16 European Countries.“ *Demography*, Vol. 43, No. 2: 203–221.
- Locke, H. J. 1951. *Predicting Adjustment in Marriage: A Comparison of Divorced and Happily Married Group*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Madera, A. 2010. „Civil and Religious Law Concerning Divorce: The Condition of Women and Their Empowerment.“ *Journal of Law & Family Studies*, Vol. 12, No. 2: 365–389.
- Martin, T. C., Bumpass, L. 1989. „Recent trends in marital disruption.“ *Demography*, Vol. 26, No. 1: 37–51.
- Martin, S. P., Parashar, S. 2006. „Women's Changing Attitudes Toward Divorce, 1974–2002: Evidence for an

- Educational Crossover." *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 68, No. 1: 29–40.
- Možný, I. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: SLON.
- Možný, I., Rabušic, L. 1992. „Unmarried Cohabitation in Czechoslovakia." *Czechoslovak Sociological Review*, Vol. 28 (August): 107–117.
- Nock, S. L. 1995. „A comparison of marriages and cohabiting relationships." *Journal of Family Issues*, Vol. 16, No. 1: 53–76.
- Oppenheimer, V. K. 1988. „A Theory of Marriage Timing." *American Journal of Sociology*, Vol. 94, No. 3: 563–591.
- Oppenheimer, V. K., Nelson, L. 1997. „Men's Career Development and Marriage Timing During a Period of Rising Inequality." *Demography*, Vol. 34, No. 3: 311–330.
- Pakosta, P. 2008. „Rozvodovost a vzdělání obou manželů." *Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje*, roč. 50, č. 1: 64–70.
- Pakosta, P., Fučík, P. 2009. „Vybrané metody analýzy panelových dat." *Data a výzkum – SDA Info*, roč. 3, č. 1: 77–96.
- Palonciová, J. 2002. *Rodinné chování mladé generace. Závěrečná zpráva z „Biografického výzkumu mladé generace 2002"*. Praha: VÚPSV.
- Pávek, F. 1973. *Rozvody očima soudce*. Praha: Práce.
- Plzák, M. 1973. *Poznání a léčba poruch manželského soužití*. Praha: Avicenum.
- Rabušic, L. 1996. „O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice." *Demografie*, roč. 38, č. 3: 173–180.
- Raley, K., Bumpass, L. 2003. „The topography of the divorce plateau: Levels and Trends in union stability in the United States after 1980." *Demographic Research*, Vol. 18, No. 8: 245–260.
- Renzetti, C. M., Curran, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Rogers, S. 2004. „Dollars, Dependency, and Divorce: Four Perspectives on the Role of Wife's Income." *Journal of Marriage and Family*, Vol. 66, No. 1: 59–74.
- Scanzoni, L. D., Scanzoni, J. 1988. *Men, Women and Change*. New York, London: McGraw-Hill.
- Seltzer, J. 2000. „Families Formed outside of Marriage." *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 62, No. 4: 1247–1268.
- Shoen, R., Weinick, R. M. 1993. „Partner Choice in Marriages and Cohabitations." *Journal of Marriage and Family*, Vol. 55, No. 2: 408–414.
- Singly, F. de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- Smock, P. 2000. „Cohabitation in the United States. An Appraisal of Research Themes, Findings, and Implications." *Annual Review of Sociology*, Vol. 26, No. 1: 1–20.
- South, S. J., Spitze, G. 1994. „Housework in Marital and Nonmarital Households." *American Sociological Review*, Vol. 59, No. 3: 327–347.
- Šťastná, A. 2006. „Rozvody a děti: vliv rozvodu rodičů na životní dráhu dětí." Pp. 175–190 in Hamplová, D., Šalamounová, P., Šamanová, G. (eds.) *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: SOÚ AV ČR, v. v. i.
- Trost, J. 1981. „Cohabitation in the Nordic Countries: From Deviant Phenomenon to Social Institution." *Alternative Lifestyles*, Vol. 4, No. 4: 401–427.
- van de Kaa, D. J. 1987. „Europe's second demographic transitions." *Population Bulletin*, Vol. 42, No. 1: 1–59.
- Vohlídalová, M. 2007. „Participace mužů na domácích pracích a péči o děti na základě kvantitativních výzkumů." Pp. 32–61 in Maříková, H. (ed.) *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Sociologické studie 07/11. Praha: SOÚ AV ČR, v. v. i.
- Vohlídalová, M. 2010. „Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů?" *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 11, č. 2: 48–56.
- Weitzman, L. J. 1985. *The Divorce Revolution: The Unexpected Social and Economic Consequences for Women and Children in America*. New York: The Free Press.
- White, L. K. 1990. „Determinants of Divorce: A Review of Research in the Eighties." *Journal of Marriage and Family*, Vol. 52, No. 4: 904–912.
- White, L. K., Booth, A. 1991. „Divorce over the life course: The role of marital happiness." *Journal of Family Issues*, Vol. 12, No. 1: 5–21.
- Wu, Z. 1995. „The Stability of Cohabitation Relationship: The Role of Children." *Journal of Marriage and Family*, Vol. 57, No. 1: 231–236.
- Zeman, K. 2003. *Divorce and Marital Dissolution in the Czech Republic and in Austria – The Role of Premarital Cohabitation*. (Diploma Thesis). Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

Poznámky

- 1 Text vznikl za podpory projektu GA ČR „Proměny forem a uspořádání partnerského a rodinného života z hlediska konceptu životních drah" (č. P404/10/0021).
- 2 Tím však nechceme říci, že tato forma soužití není praktikována mezi lidmi s jinou než heterosexuální orientací.
- 3 Např. údaje o věku, kdy do nich aktéři vstupují, kdy je ukončují, o délce jejich trvání, počtu v nich narozených dětí apod.
- 4 Na rozdíl od lidí žijících v heterosexuálních manželstvích.
- 5 Viz například ISSP 1994 a 2002.
- 6 Viz např. ze sociologicko-demografického hlediska (Dytrych, Prokopec, Schüller 1973 aj.), psychologického (Plzák 1973), právního (Pávek 1973), demografického (Bartoňová 1984) atd.
- 7 Tematika manželství a kohabitací je samozřejmě širší a nezahrnuje jen otázku jejich nestability. Protože téma tohoto článku je soustředěno výlučně na tuto otázku, uvádíme zde pouze relevantní práce české provenience k tomuto tématu.
- 8 Funkce rizika udává, jak se v čase mění riziko, že dojde k události. Jde přitom o podmíněnou pravděpodobnost, že dojde k určité události za předpokladu, že dosud nenastala (Hendl 2006: 454).

9 Tato pozorování byla v analýze cenzorována momentem uzavření sňatku.

10 Zdánlivý nesoulad mezi průběhem křivky rizika rozvodu manželství v naší analýze a hodnotami úhrnné rozvodovosti je způsoben tím, že v naší analýze pracujeme pouze s určitým průřezem partnerských vztahů (braly jsme v úvahu současný partnerský vztah, případně žije-li respondent/ka bez partnera/ky, a poslední minulý partnerský vztah).

11 Důvodem je kromě nedostatečného prostoru i naše snaha nezahlcovat čtenáře a čtenářky daty.

12 Vzhledem k tomu, že naše data neobsahovala údaje o příjmech respondentů a jejich partnerů v době rozchodu či rozvodu, použily jsme v naší studii místo příjmu proměnnou *ekonomická aktivita respondenta* či *respondentky* a *jeho partnera* či *partnerky*, kterou lze použít jako určitou proxy proměnnou vzájemné ekonomické závislosti partnerů.

13 Kromě výše jmenovaných faktorů patří k dalším faktorům sledovaným ve výzkumech i místo, kde dotyčný vyrůstal, a míra jeho religiozity. Naše data však ani jednu z těchto proměnných neobsahovala, a proto nebylo možné zahrnout jejich vliv do naší analýzy. Důležitou roli přitom hraje i legislativní stránka rozvodu (Seltzer 2000, Madeira 2010).

14 Pokud jde o počet dětí narozených do nesezdaného soužití, bylo potřeba je sloučit do dvou kategorií (žádné dítě – alespoň jedno dítě) kvůli nízkému nasycení kategorie dvě a více dětí.

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2011

PhDr. Marta Vohlídalová vystudovala sociologii na Fakultě sociálních věd UK, kde v současné době pokračuje v doktorském studijním programu. V oddělení Gender & sociologie působí od roku 2005. Ve své práci se zabývá sociologií rodiny a soukromého života, genderovými nerovnostmi na trhu práce, rodinnou politikou a sexuálním obtěžováním ve vysokoškolském prostředí. Je spoluautorkou několika odborných publikací, publikuje rovněž v odborných časopisech.

PhDr. Hana Maříková vystudovala sociologii na FF UK v Praze. Od roku 1995 pracuje v oddělení Gender & sociologie. Zaměřuje se na problematiku genderových vztahů a genderové rovnosti v rodině a na trhu práce, na analýzy sociálních politik, kvalitativní i kvantitativní metodologii. Publikuje v odborných časopisech a je spoluautorkou a spolueditorkou několika odborných publikací.

aula

Gender, vysokoškolské vzdělávání a věda

Tematické číslo časopisu AULA: časopis pro vysokoškolskou a vědní politiku 2/2011

Editorky Alice Červinková, Hana Tenglerová

Aktuální vydání časopisu se věnuje tématům, jako je evropská vědní politika a genderová rovnost či sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí, přichází také se zprávou o prvním ročníku mentoringu nebo o analýze matriky vědeckých hodnotí ČSAV a jejím využití při bádání o ženských vědeckých kariérách v minulosti. Číslo přináší rovněž recenze a zprávy ze seminářů a konferencí, které byly vydány v nedávné době nebo nedávno proběhly.

AULA je recenzovaný odborný časopis pro vysokoškolskou a vědní politiku, který se zaměřuje jak na publikování původních výzkumných prací z oblasti vysokého školství a vědy, tak na aktuální diskuse o vysokoškolské a vědní politice. Vychází čtvrtletně a je vydáván Centrem pro studium vysokého školství, v. v. i. Více informací naleznete na www.csvs.cz/aula.